

ШКУРАТЕНКО

Олена Володимирівна,

професор кафедри теорії, історії та філософії права навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

ЛЕВИК Ярослав Андрійович,

аспірант кафедри теорії, історії та філософії права навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЗАКОНОДАВСТВІ СИСТЕМИ СУДОЧИНСТВА НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (ПЕРША ПОЛ. XX СТ.) В КОНТЕКСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Зважаючи на історичний контекст, становлення та врегулювання функціонування системи судочинства на землях Західної України у період між двома світовими війнами, виявилось достатньо довготривалим і складним процесом. Після проголошення на території Галичини Західноукраїнської Народної Республіки, в українців, що проживали на західноукраїнських землях, з'явилася надія на створення власної судової системи.

Так, 21 листопада 1918 року Українська Національна Рада, яка була вищим законодавчим органом ЗУНР, прийняла «Закон про тимчасову організацію судів і влади судейської», а вже у лютому 1919 року, Державний секретаріат судівництва ЗУНР розпочав реформування системи судочинства. На жаль, ця реформа так і не була впроваджена. Після відступу Української Галицької Армії за річку Збруч у середині липня 1919 року територія Галичини перейшла під контроль поляків, тому система судочинства на цих теренах стала на багато прийдешніх років невід'ємною частиною польської правової традиції.

Цікавим є той факт, що, на думку багатьох польських правників і дослідників, зокрема Леха Кшижановського, незважаючи на те, що сама держава, а також більшість її інституцій беруть свій початок восени 1918 року, точкою відліку для становлення саме польської судової системи стали постанови Департаменту Справедливості Тимчасової Державної Ради Королівства Польського (Departament Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego), які були прийняті роком раніше [1, с. 746]. Найбільш значущою з цих постанов було Розпорядження від 17 липня 1917 року. У ньому йшлося про тимчасові положення щодо організації судової влади у Королівстві Польському.

На найвищому рівні Конституція Речі Посполитої від 17 березня 1921 року (так звана Березнева конституція) [2], а згодом Конституційний Закон від 23 квітня 1935 року (так звана Квітнева конституція) також регулювали певні принципи та засади організації системи судочинства [3]. Крім цього, у 1928 році був прийнятий Кримінально-процесуальний кодекс [4], а 1930 року почав діяти цивільно-процесуальний кодекс.

Та все ж, на думку багатьох польських, а також українських науковців, основним нормативно-правовим актом, який по суті завершив багаторічну роботу щодо організації та стандартизації судової системи Республіки Польщі, дія якого звичайно ж розповсюджувалася і на західноукраїнські землі, стало Розпорядження президента «Право про устрій загальних судів» від 6 лютого 1928 року. Це розпорядження набуло чинності 1 січня 1929 року і фактично діяло до початку Другої світової війни з деякими змінами та доповненнями. Перша зміна була прийнята 4 березня 1929 року, друга – 24 листопада 1930 року. У листопаді 1932 року було видано розпорядження міністра юстиції, яке доповнювало розпорядження президента. Остання ж зміна була прийнята 14 квітня 1937 року.

Серед інших нормативно-правових актів важливе місце займали розпорядження міністра юстиції. Вони носили досить загальний характер і могли стосувалися певних інструкцій, як наприклад, Положення про внутрішню діяльність апеляційних, районних та міських судів у кримінальних справах від 15 червня 1929 року та від 1 грудня 1932 року.

Накази міністра юстиції були більш конкретними і зачіпали такі питання, як судові депозити чи судові витрати. До прикладу, Наказ Міністра юстиції від 31 травня 1938 року, виданий за погодженням з Міністром казначейства та Вищим контрольным управлінням, що доповнює наказ про судові депозити, а також Наказ Міністра юстиції від 30 червня 1938 року, виданий за погодженням з Міністром скарбниці, про процентну ставку на грошові суми, внесені на депозит суду у виконавчому або забезпечувальному провадженні.

Іншими важливим документами були так звані циркуляри міністерства юстиції. Тут роз'яснювалися положення застосування певних норм закону. Прикладом є Циркуляр Міністерства юстиції № 1892/П. А. 39. від 20 січня 1939 року про застосування положень статті 669 §1 цивільного процесуального кодексу.

Постанови Верховного суду теж допомагали регулювати функціонування судової системи. Вони стосувалися певних роз'яснень норм закону, процедури розгляду справ, судових витрат тощо. Прикладом є Постанова Верховного суду від 14 січня 1939 року щодо статті 45 положень про судові витрати.

Судові регламенти регулювали внутрішню роботу гродських, окружних, а також апеляційних судів.

Циркуляри президентів судів були покликані допомогти врегулювати певні процедурні та процесуальні розбіжності. Вони також могли дати роз'яснення щодо застосування закону на практиці. Як приклад, можна навести Циркуляр голови Апеляційного суду у Львові від 24 травня 1938 року № 13661/38, про застосування положень цивільного процесуального кодексу, який роз'яснює застосування процесуальної довіреності на практиці.

Необхідно звичайно зазначити, що на процес становлення та функціонування системи судочинства Республіки Польщі значною мірою вплинуло і законодавство інших держав, до складу яких колись належали ті чи інші території Речі Посполитої. Так, наприклад, на землях, які в минулому були частиною так званого Пруського округу і перебували під контролем Німеччини, правовою основою для судочинства протягом певного періоду залишався Закон про судоустрій від 27 січня 1877 року (*Das Gerichtsverfassungsgesetz für das Deutsche Reich vom 27. Januar 1877*).

На думку Юрія Олійника, на територіях Люблінського та Варшавського генерал-губернаторств Королівства Польського певний час продовжували послуговуватися (звичайно ж з деякими змінами) російським цивільним процесуальним кодексом (Зведення цивільних законів Російської імперії) 1914 року, а також російським кримінальним процесуальним кодексом (Кримінальне укладення Російської імперії) 1903 року [5, с. 91]. На території Східної Галичини, власне західноукраїнських землях, здійснення правосуддя досить довго спиралося на норми австрійського права, закріплені зокрема у Законі від 1 серпня 1895 року про здійснення судочинства та юрисдикцію звичайних судів у цивільних справах (так звана Юрисдикційна норма), який набув чинності 1 січня 1898 року.

Попри трансформаційні процеси, які відбувались у зазначений період на території західноукраїнських земель, українство, зберігаючи свою ідентичність, за кожної події щодо виборювання незалежності намагалось впроваджувати своє національне законодавство.

Список використаних джерел

1. Krzyżanowski L. Sądownictwo powszechne w II Rzeczypospolitej (1917-1939). Założenia organizacyjne, budowa struktur, funkcjonowanie. Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne 147, z. 4 (2020), S. 745-759.
2. Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej URL: <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/1921/s/44/267>
3. Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. URL: <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/1935/s/30/227>
4. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych URL: <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/1928/s/12/93>
5. Олійник Ю. В. Правові основи організації та діяльності Львівського апеляційного суду в період Другої Речі Посполитої: історико-правове дослідження. Дисертація. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021.

